

УДК 343.983.25

С. Ю. Стратонов

слідчий

Державного бюро розслідувань

ПОНЯТТЯ ТА ЗМІСТ СУДОВО-ЕКСПЕРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ГАЛУЗІ ЕКСПЕРТИЗИ ВСТАНОВЛЕННЯ ДАВНОСТІ ДОКУМЕНТУ

Постановка проблеми. Встановити й охарактеризувати методичні основи експертизи встановлення давності документу неможливо без з'ясування загальних засад судово-експертної діяльності в цій галузі. Зокрема, необхідно з'ясувати сутність, зміст і принципи судово-експертної діяльності в галузі експертизи встановлення давності документу. У зв'язку із зазначеним уважається вкрай актуальним питання про поняття та зміст судово-експертної діяльності в галузі експертизи встановлення давності документу.

Аналіз останніх досліджень. Поняття, зміст, принципи судово-експертної діяльності досліджувалися в працях таких учених, як: Р. С. Белкіна, В. В. Бірюкова, А. Е. Волкової, Л. М. Головченко, С. Й. Гонгало, Д. В. Дабіжи, В. А. Журавля, Є. П. Іщенка, В. В. Лисенка, А. І. Лозового, Є. Д. Лук'янчикова, Е. Б. Сімакової-Єфремян, М. В. Торопової, В. Ю. Шепітька й інших. Однак указані напрацювання в основному стосуються загальнотеоретичних та організаційно-правових положень судово-експертної діяльності. Проте поза увагою залишені особливості сутності і структура судово-експертної діяльності в галузі експертизи встановлення давності документу. З цією метою спочатку з'ясуємо розуміння поняття «судово-експертна діяльність», її структуру, а потім з урахуванням особливостей експертизи встановлення давності документу визначимо поняття та зміст судово-експертної діяльності в галузі окресленої судової експертизи.

Виклад основного матеріалу. Так, на сьогодні термін «судово-експертна діяльність» не знайшов свого законодавчого закріпленого трактування. Зокрема, в законі України «Про судову експертизу» [1] законодавець 14 раз використовує зазначений термін, проте в жодній нормі не наведено його тлумачення. Разом із тим, у проектах закону України «Про судово-експертну діяльність України» вказану прогалину намагаються виправити. Наприклад, в законопроекті від 30.03.2017 № 6264 пропонують судово-експертну діяльність тлумачити як діяльність держави, юридичних і фізичних осіб з метою забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою і об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки, техніки, мистецтва та ремесла. При цьому зазначається, що вона здійснюється в процесі судочинства судово-екс-

пертними установами та судовими експертами, полягає у організації та проведенні судової експертизи [2].

З наведеного вище визначення помітно, що пропонується під судово-експертною діяльністю розуміти складний, багатокомпонентний процес, який включає в себе низку заходів, які вживаються уповноваженими на те особами, задля забезпечення проведення судової експертизи. Тобто під судово-експертною діяльністю передусім варто розуміти різновид діяльності, який пов'язаний з організацією та проведенням судових експертиз [3, с. 165]. Подібної позиції дотримується й М.Я. Сегай. При цьому вчений уточнює засади, суб'єктів і мету реалізації такої діяльності. Зокрема, на думку науковця, судово-експертна діяльність є заснованою на конституційних засадах діяльності органів державної влади, юридичних і фізичних осіб щодо забезпечення правосуддя незалежною, об'єктивною, кваліфікованою, такою, що спирається на досягнення науки та техніки, судовою експертизою [4, с. 752].

Г.О. Стрілець також надає більш розгорнуте трактування судово-експертної діяльності, включає в нього основні принципи, на яких вона базується. Так, на думку науковця, це врегульована законодавством діяльність судово-експертних установ, спрямована на проведення незалежних судових експертиз унаслідок об'єктивного, повного і всебічного дослідження з дотриманням сучасних досягнень науки і техніки, організація роботи судово-експертних установ в цілому і їхніх структурних підрозділів, їх науково-методичне і інформаційне забезпечення, підбір і підготовка судово-експертних кадрів [5, с. 13]. Дане визначення за своєю суттю є подібним до вищенаведених, але дещо різниться своїм змістовним наповненням. Зокрема, сутність судово-експертної діяльності визначена шляхом зазначення основних її принципів і структурних елементів.

Більш вузьке розуміння судово-експертної діяльності пропонує Н.М. Ткаченко. На її думку, помилково вважати, що судово-експертна діяльність насамперед виконує забезпечувальну діяльність заради створення необхідних умов для проведення незалежної, об'єктивної, кваліфікованої, такої, що спирається на досягнення науки та техніки, судової експертизи. Тобто твердження про те, що судово-експертна діяльність – це не тіль-

ки діяльність з проведення судових експертиз – є помилковим. Учена переконана, що судово-експертна діяльність – це безпосередньо проведення судових експертиз. А от експертне забезпечення є більш широким за своїм змістом поняттям і включає в себе як забезпечувальну діяльність, так і діяльність з безпосереднього проведення судових експертиз (судово-експертну діяльність) [6, с. 22]. Дещо подібної позиції дотримується й І.В. Пиріг, на думку якого змістом судово-експертної діяльності є пізнання певних об'єктів, процесів або явищ спеціальними методами з метою отримання нової інформації про них [7, с. 225-226; 8, с. 488]. З приводу наведеного вважаємо за необхідне навести певні міркування. Неправильно ототожнювати судову експертизу й судово-експертну діяльність, адже, як уже відзначалося в підрозділі 1.1, судова експертиза фактично за своєю суттю є нічим іншим, як спеціальним дослідженням, яке проводиться із застосуванням досягнень науки і техніки. Судово-експертна ж діяльність полягає не тільки в безпосередньому проведенні такого дослідження (судової експертизи), а у вжитті інших заходів, спрямованих на можливість проведення судової експертизи, забезпечення її ефективності й об'єктивності. Тому зводити останню виключно до дослідження, в рамках якого здійснюється пізнання окремого об'єкту за допомогою методів є невірним. Оскільки забезпечення полягає не тільки в розробці й вдосконаленні методів дослідження, які використовуються при проведенні судових експертиз, а в оснащенні судово-експертних установ необхідними засобами, підготовці висококваліфікованих кадрів – судових експертів, тощо.

Тому під час визначення поняття та змісту судово-експертної діяльності в галузі експертизи встановлення давності документу за основу обрано широке розуміння судово-експертної діяльності. Окрім того, необхідно врахувати й основні риси, які притаманні вказаному різновиду діяльності.

У цьому контексті слухним убачається твердження, висловлене О.А. Лопатою, з приводу того, що, незважаючи на те, що судово-експертна пов'язана із практичною діяльністю судового експерта, проте її не доцільно розглядати з позиції організації праці чи з позиції діяльності інших учасників розслідування, певним чином пов'язаних із її проведенням. Тобто специфіка експертної діяльності полягає у тому, що її досліджують стосовно пізнавальної діяльності судового експерта та його практичної діяльності. У зв'язку з чим науковцем запропоновано виокремлювати наступні риси судово-експертної діяльності: суспільний характер; є різновидом юридичної діяльності; дослідницький характер; реконструктивний характер; можливість перевірки діяльності судового експерта; профілактична можливість, що

реалізується на підставі експертної прогностики; поєднання індивідуальних і колективних основ; особлива суспільно-психологічна атмосфера. Названі професійні особливості експертної діяльності визначають її структуру – мотив діяльності; мету діяльності; інформаційну основу діяльності; програму діяльності; професійно-важливі якості, необхідні для здійснення цієї діяльності [9, с. 46-50]. Названі вченою ознаки в повній мірі визначають специфіку судово-експертної діяльності, а також відображають її структуру та засади реалізації.

Тож, проаналізувавши наукові підходи до трактування судово-експертної діяльності, а також теоретичні основи експертизи встановлення давності документу, пропонуємо під судово-експертною діяльністю в галузі експертизи встановлення давності документу розуміти діяльність уповноважених суб'єктів, націлену на забезпечення організації та проведення незалежного, кваліфікованого, повного й об'єктивного дослідження документа з метою визначення давності його виготовлення або хронологічної послідовності написання окремих частин і нанесення посвідчувальних знаків з використанням досягнень науки, технічних засобів і методик експертного дослідження.

Що ж стосується змісту судово-експертної діяльності взагалі та в галузі експертизи встановлення давності документу зокрема, то звернемося до позицій окремих науковців, а також положень нормативно-правових актів, які регулюють названу сферу суспільних відносин.

Так, аналіз положень закону України «Про судову експертизу» показує, що законодавець серед складових елементів судово-експертної діяльності виокремлює суб'єктів такої діяльності; науково-методичне та організаційно-управлінське забезпечення; фінансове та організаційне забезпечення; інформаційне забезпечення; кадрове забезпечення; співробітництво, в тому числі міжнародне, в галузі судової експертизи [1]. У проекті закону України «Про судово-експертну діяльність в Україні» в положеннях окремої норми чітко зазначається, що така діяльність включає: 1) виконання судовими експертами на основі використання спеціальних знань в галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла судових експертиз у кримінальних, цивільних, господарських, адміністративних справах, справах про адміністративні правопорушення та у виконавчому провадженні; 2) організацію проведення судових експертиз; 3) проведення наукових досліджень та узагальнень в галузі судової експертизи (планування, проведення, апробація наукових робіт та впровадження їх результатів в експертну практику); 4) науково-методичне та інформаційне забезпечення; 5) профілактику правопорушень засобами судової експертизи; 6) добір, професійну підготов-

ку та процедури надання, підвищення та позбавлення кваліфікації судових експертів [2].

З приводу змісту судово-експертної діяльності, то в науковій літературі можна зустріти декілька підходів до окресленого питання. Автори підручника «Криміналістика» за редакцією Р.С. Белкіна, визначаючи судово-експертну діяльність, акцентують увагу на таких її складових як: система дій і пов'язаних з ними правовідносин; суб'єктами є уповноважені органи й особи; реалізується в рамках судочинства; спрямована на призначення, організацію та проведення судових експертиз [10, с. 440]. Іншими словами, елементами судово-експертної діяльності названі суб'єкти; комплекс дій; сфера та завдання реалізації.

М.Я. Сегай до змісту вказаної діяльності включає: діяльність держави з правового забезпечення судово-експертної діяльності на законодавчому і відомчому нормативно-правовому рівнях; діяльність державних органів виконавчої влади, що здійснюють функцію керування судово-експертною діяльністю; діяльність головних суб'єктів судово-експертної діяльності, що забезпечують організацію й проведення судових експертиз у державних судово-експертних установах; діяльність учасників судочинства, причетних до проведення судових експертиз [11, с. 28]. Тобто мова йде про нормативно-правове й організаційно-управлінське забезпечення судово-експертної діяльності; організацію й безпосереднє проведення судових експертиз; залучення й участь у проведенні судових експертиз інших учасників судочинства.

М. Г. Щербаковський у системі судово-експертної діяльності виділяє такі складові елементи як: підготовка експертів різних спеціальностей; матеріально-технічне забезпечення експертних установ; оптимальна організація експертної та науково-дослідної роботи; здійснення поточного контролю з боку керівників за строком і якістю проведених експертиз; регулярне здійснення взаємного рецензування експертних висновків фахівцями тих самих спеціальностей, але різних експертних установ; надання науково-методичної, довідкової та консультаційної допомоги з питань призначення судових експертиз; проведення профілактичної роботи з попередження злочинів [12, с. 23-29].

З урахуванням вищезазначеного, а також специфіки експертизи встановлення давності документу, пропонуємо до змісту судово-експертної діяльності в галузі експертизи встановлення давності документу включати наступні елементи: 1) суб'єкти вказаної діяльності (судово-експертні установи, судові експерти й інші уповноважені особи (органи)), в тому числі їх підготовка; 2) завдання; 3) діяльність з організації та безпосереднього проведення експертизи встановлення давності документу; 4) нормативно-правове забезпечення; 5) науково-дослідне, методичне й

інформаційне забезпечення; 6) фінансове та матеріально-технічне забезпечення. Перед тим, як здійснити загальну характеристику кожного з названих складових елементів, вважаємо за необхідне з'ясувати, на яких принципах базується судово-експертна діяльність у галузі експертизи встановлення давності документу. Адже згадані засади є основою як вказаної діяльності в цілому, так і кожного її елемента зокрема.

Висновки. Отже, судово-експертну діяльність в галузі експертизи встановлення давності документу слід розуміти як діяльність уповноважених суб'єктів, націлену на забезпечення організації та проведення незалежного, кваліфікованого, повного й об'єктивного дослідження документа з метою визначення давності його виготовлення або хронологічної послідовності написання окремих частин і нанесення посвідчувальних знаків з використанням досягнень науки, технічних засобів і методик експертного дослідження. З урахуванням вищезазначеного, а також специфіки експертизи встановлення давності документу, запропоновано до змісту судово-експертної діяльності в галузі експертизи встановлення давності документу включати наступні елементи: 1) суб'єкти вказаної діяльності (судово-експертні установи, судові експерти й інші уповноважені особи (органи)), в тому числі їх підготовка; 2) завдання; 3) діяльність з організації та безпосереднього проведення експертизи встановлення давності документу; 4) нормативно-правове забезпечення; 5) науково-дослідне, методичне й інформаційне забезпечення; 6) фінансове та матеріально-технічне забезпечення.

Література

1. Про судову експертизу: закон України від 25.02.1994 № 4038-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232.
2. Про судово-експертну діяльність в Україні: проект закону України від 30.03.2017 № 6264. *Ліга Закон*. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/JH4U000A.html (дата звернення: 01.04.2017).
3. Лозовий А.І., Сімакова-Єфреман Е.Б. Актуальні питання реформування законодавства у сфері судово-експертної діяльності в Україні. *Теорія та практики судової експертизи і криміналістики*. 2014. Випуск 14. С. 157-166.
4. Сегай М.Я. Судова експертологія – наука про судово-експертну діяльність. *Вісник Академії правових наук України*. 2003. № 2 (33)-№ 3 (34). С. 740-762.
5. Стрілець Г.О. Генезис системи судово-експертних установ в Україні та напрямки їх діяльності: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. К., 2009. 10 с.
6. Ткаченко Н.М. Суб'єкти судово-експертної діяльності в сучасній системі експертного забезпечення кримінального провадження: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2017. 180 с.
7. Пиріг І.В. Предмет і система судової експертології. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2010. № 6. С. 223-231.
8. Пиріг І.В. Судова експертологія: проблеми формування предмета та системи науки. *Науковий*

вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2013. № 2. С. 485-493.

9. Лопата О.А. Поняття і зміст судово-експертної діяльності. *Міжнародний юридичний вісник: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України*. 2016. Вип. 1 (3). С. 45-51.

10. Криминалістика: учебник для вузов / Т.В. Аверьянова, Р.С. Белкин, Ю.Г. Корухов, Е.Р. Россинская; под ред. заслуженного деятеля науки РФ, проф. Р.С. Белкина. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Норма, 2008. 992 с.

11. Сегай М.Я. Судебная экспертология: объект, предмет, природа и система науки. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. Харків: Права, 2003. Вип. 3. С. 25-32.

12. Щербаковский М.Г. Судебные экспертизы: назначение, производство, использование: учеб.-практ. пособие. Х.: Эспада, 2005. 544 с.

Анотація

Стратонов С. Ю. Поняття та зміст судово-експертної діяльності в галузі експертизи встановлення давності документу. – Стаття.

У статті здійснено аналіз наукових і нормативно-правових джерел, що регламентують діяльність з експертно-криміналістичного забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень. З'ясовано розуміння поняття «судово-експертна діяльність» й її структура. З урахуванням особливостей експертизи встановлення давності документу визначено поняття та зміст судово-експертної діяльності в галузі окресленої судової експертизи.

Ключові слова: судова експертиза, експертиза встановлення давності документу, судово-експертна діяльність, експертно-криміналістичне забезпечення розслідування, поняття, зміст.

Аннотация

Стратонов С. Ю. Понятие и содержание судебно-экспертной деятельности в области экспертизы установления давности документа. – Статья.

В статье проведен анализ научных и нормативно-правовых источников, регламентирующих деятельность по экспертно-криминалистическому обеспечению предварительного расследования уголовных правонарушений. Выяснены понимание понятия «судебно-экспертная деятельность» и ее структура. С учетом особенностей экспертизы установления давности документа определено понятие и содержание судебно-экспертной деятельности в области очерченной судебно-экспертизы.

Ключевые слова: судебная экспертиза, экспертиза установления давности документа, судебно-экспертная деятельность, уголовное производство, экспертно-криминалистическое обеспечение расследования, понятие, содержание.

Summary

Stratonov S. Yu. The concept and content of forensic activity in the field of examination of the statute of limitations of the document. – Article.

The article analyzes the scientific and regulatory sources governing the activities of expert forensic support of pre-trial investigation of criminal offenses. The understanding of the concept of “forensic activity” and its structure is clarified. Taking into account the peculiarities of the examination of the statute of limitations of the document, the concept and content of forensic activity in the field of the outlined forensic examination are defined.

Key words: forensic examination, expert examination of the document's limitation period, forensic activities, criminal proceedings, expert-forensic investigation, concept, content.